

Sự lãnh đạo của Đảng – nhân tố quyết định thắng lợi Cách mạng Tháng tám 1945 ở Đắk Lắk

*ThS. Vũ Văn Bắc
Khoa Lý luận cơ sở*

Đắk Lắk là tỉnh có vị trí chiến lược quan trọng, trung tâm của vùng Tây nguyên. Những năm cuối thế kỷ XIX, thực dân Pháp đã đẩy mạnh các hoạt động do thám, nắm tình hình dưới nhiều danh nghĩa khác nhau, nhằm phục vụ cho âm mưu xâm lược Tây Nguyên, Đắk Lắk. Đến năm 1898, chúng tập trung lực lượng đánh chiếm Buôn Đôn và lần lượt mở rộng chiến tranh đánh chiếm toàn bộ cao nguyên Đắk Lắk. Sau khi chiếm Đắk Lắk, thực dân Pháp bắt tay xây dựng bộ máy thống trị, thành lập đơn vị hành chính tỉnh Đắk Lắk vào năm 1904 theo Nghị định của Toàn quyền Đông Dương. Chúng chia Đắk Lắk làm 5 quận, áp đặt chế độ trực trị, thực hiện chính sách "chia để trị".

Ngay từ những năm đầu thế kỷ XIX, khi chuyển tỉnh lỵ từ Buôn Đôn về Buôn Ma Thuột, thực dân Pháp đã cho xây dựng một trại giam ở bên cạnh thị xã nhằm giam giữ những người chống lại sự xâm lược và bình định của chúng. Về sau nơi đây là nơi giam giữ, đày ải những chiến sỹ cách mạng bị bắt trong các phong trào cách mạng đặc biệt là phong trào Xô Viết Nghệ Tĩnh (1930-1931), đồng thời chuyên tù nhân chính trị từ các nhà tù như Lao Bảo...đến đây. Nhà tù Buôn Ma Thuột là một trong những Nhà tù lớn của Pháp ở Đông Dương. Sống trong hoàn cảnh gian khổ, khắc nghiệt, nhiều mất mát hy sinh, nhưng những chiến sỹ cộng sản trung kiên trong nhà tù vẫn không phai nhạt lý tưởng cách mạng, vẫn hoạt động đấu tranh tích cực, khát khao về với Đảng, với phong trào với quần chúng nhân dân. Trong sự hà khắc của chế độ nhà tù, các chiến sỹ cách mạng luôn đoàn kết, giúp đỡ nhau, các tổ chức trong Nhà tù như: Hội nhà tù, Ban bảo vệ quyền lợi, Nhóm trung kiên, Ban vận động cách mạng...đã được thành lập, công tác dân vận, binh vận cũng được quan tâm

Tại nhà tù Buôn Ma Thuột, Chi bộ Đảng đầu tiên ở Đắk Lắk ra đời: “Cuối năm 1940 do tình hình đòi hỏi, một số chiến sỹ cộng sản (khoảng 10 đồng chí trong các tổ chức bí mật trên) tự thành lập chi bộ Đảng Cộng sản Việt Nam”¹. Một

---

¹ Lịch sử Đảng bộ Tỉnh Đắk Lắk trang 71

trong những nhiệm vụ quan trọng của Chi bộ là: “Tìm cách liên lạc để vận động cách mạng ở thị xã Buôn Ma Thuột mà trước hết là hai đối tượng quần chúng: lao động và binh lính của địch”².

Từ năm 1942 trở đi, các chiến sỹ cách mạng ở nhà tù Buôn Ma Thuột đã được bí mật học tập Nghị quyết ban đầu của Trung ương Đảng và cả Chương trình, Điều lệ của Mặt trận Việt Minh, nhờ đó, mỗi đồng chí hết hạn tù, hay vượt được ngục ra ngoài có được phương hướng hoạt động và tuyên truyền, vận động quần chúng theo cách mạng.

Một công việc hết sức quan trọng được tổ chức Đảng ở đây đặt lên hàng đầu đó là công tác binh vận, đối tượng hướng tới là đội ngũ y tá trực tiếp điều trị tù nhân, lính khổ xanh... Hoạt động của các chiến sỹ cách mạng trong nhà tù Buôn Ma Thuột có sức lan tỏa rộng rãi tới đội ngũ công nhân trong các đồn điền cà phê (CADA và một số đồn điền khác..), tầng lớp học sinh, công chức trong các công sở, nhà máy như: bưu điện, nhà máy đèn, nhà máy nước... Chính vì vậy, các cơ sở cách mạng dần được xây dựng và củng cố, tạo nên một mạng lưới tổ chức lực lượng làm tiền đề cho cuộc khởi nghĩa giành chính quyền sau này. Hoạt động của các chiến sỹ cách mạng trong nhà tù Buôn Ma Thuột đặt dưới sự lãnh đạo của Chi bộ Đảng trong nhà tù có “vai trò đặc biệt quan trọng đối với cuộc cách mạng Tháng tám sau này ở Đắk Lắk”³

Ngày 9/3/1945 Nhật đảo chính Pháp, thay Pháp cai trị Đông Dương tạo nên một cuộc khủng hoảng chính trị có lợi cho phong trào cách mạng trên cả nước nói chung, Đắk Lắk nói riêng. Trước tình hình đó, tổ chức Đảng trong nhà tù Buôn Ma Thuột đã thực hiện hai nhiệm vụ quan trọng là: “phải đấu tranh giải phóng tù chính trị và xây dựng các tổ chức quần chúng”⁴.

Đầu tháng 4/1945, tại thị xã Buôn Ma Thuột theo sự hướng dẫn của các chiến sỹ cộng sản trong nhà tù, quần chúng nhân dân đã kéo đến nhà tù đấu tranh yêu cầu chính quyền tai sai của Nhật thả tù nhân, trả lại người thân. Cùng với đó, các công chức, trí thức yêu nước đã kéo đến nhà viên tỉnh trưởng vừa thuyết phục, vừa đấu tranh đưa kiến nghị yêu cầu thả tù chính trị. Chính quyền tay sai buộc phải nhượng bộ thả tù chính trị, tuy nhiên chúng vẫn toan tính những âm mưu

---

² Lịch sử Đảng bộ Tỉnh Đắk Lắk trang 72

³ Lịch sử Đảng bộ Tỉnh Đắk Lắk trang 74

⁴ Lịch sử phong trào Công nhân và Công đoàn Tỉnh Đắk Lắk trang 67

nham hiểm như: chuyển tù chính trị phạm sang tù thường giam giữ lâu dài, bắt lại các chiến sỹ cộng sản trên đường về của họ, yêu cầu tù chính trị đến dự cuộc mít tinh của chúng để tỏ thái độ ủng hộ chính phủ bù nhìn Trần Trọng Kim⁵. Tuy nhiên bằng sự khôn khéo, các chiến sỹ cách mạng đã làm thất bại âm mưu thâm độc của kẻ thù, biến cuộc mít tinh của chúng thành cuộc vận động cách mạng với số lượng người tham gia đông chưa từng có tại Đắk Lắk.

Sự kiện này đã khơi dậy tinh thần yêu nước căm thù giặc sâu sắc, ý chí đấu tranh giành độc lập trong quần chúng nhân dân, từ đó phong trào đấu tranh cách mạng ở Đắk Lắk có bước phát triển nhảy vọt, các cơ sở cách mạng ngày càng được củng cố vững chắc, tinh thần cách mạng của nhân dân các dân tộc tỉnh Đắk Lắk có sự chuyển biến rõ rệt.

Sau khi ra tù, đa số các chiến sỹ cộng sản bị chính quyền tay sai đưa về dưới xuôi, tuy nhiên vì tổ chức và cơ sở đảng ở Đắk Lắk đang còn mỏng, một số đồng chí đã tìm cách trở lại Đắk Lắk để gây dựng cơ sở, phát triển phong trào và vận động, tổ chức quần chúng đấu tranh. Tháng 4/1945, trên một chuyến xe chở những người cộng sản vừa thoát khỏi nhà tù Buôn Ma Thuột đi đến Nha Trang, một nhóm chiến sỹ cộng sản đã bí mật quay trở lại Đắk Lắk, trong đó có hai đồng chí Phan Kiệm và Nguyễn Trọng Ba, sau này trở thành những lãnh đạo cốt cán của phong trào cách mạng ở Đắk Lắk (đồng chí Phan Kiệm sau này là Bí thư Tỉnh ủy đầu tiên)

Với sự hoạt động tích cực của các đảng viên cộng sản, phong trào cách mạng ở Đắk Lắk phát triển mạnh mẽ, nhất là phong trào công nhân, tiêu biểu là các hoạt động đấu tranh của công nhân đồn điền CADA. Hội Việt Minh đã được thành lập tại đồn điền CADA, “Phong trào cách mạng ở Đắk Lắk từ đây thực sự có liên lạc, có chỉ đạo trực tiếp của Xứ ủy và Trung ương, có sự liên hệ mật thiết với các địa phương..”⁶

Với sự hoạt động tích cực của các đảng viên cộng sản, hội viên Hội Việt Minh, những quần chúng giác ngộ cách mạng, ảnh hưởng của phong trào cách mạng.... Từ tháng 5 đến tháng 7 năm 1945, các Chi bộ Đảng (sau Chi bộ Nhà tù Buôn Ma Thuột) lần lượt được thành lập: Chi bộ đầu tiên được thành lập tại khu vực thị xã Buôn Ma Thuột (chi bộ trong đội ngũ công chức) do đồng chí Nguyễn

⁵ Lịch sử Đảng bộ Tỉnh Đắk Lắk trang 83

⁶ Lịch sử phong trào Công nhân và Công đoàn Tỉnh Đắk Lắk trang 69

Trọng Ba phụ trách; Chi bộ thứ hai được thành lập tại đồn điền CADA (còn gọi là Chi bộ Đồn điền) do đồng chí Phan Kiệm phụ trách; Chi bộ thứ ba được thành lập tại khu vực lao động xã Lạc Sa⁷ để lãnh đạo phong trào cách mạng của địa phương.

Đầu tháng 5 năm 1945, đã diễn ra cuộc họp bí mật thành lập Ban lãnh đạo lâm thời của Tỉnh Đắk Lắk, đồng chí Phan Kiệm được bầu làm trưởng ban kiêm chủ nhiệm Việt Minh tỉnh. Đồng thời các tổ chức của Việt Minh như: Công nhân cứu quốc, Nông dân cứu quốc, Thanh niên cứu quốc, Công chức cứu quốc.. đã được thành lập, phát triển mạnh ở thị xã và vùng nông thôn.

Dưới sự lãnh đạo của Đảng, thực hiện chủ trương của Ban lãnh đạo lâm thời, các chi bộ, tổ chức mới được thành lập tích cực chuẩn bị những điều kiện, tiến hành tổng khởi nghĩa như: xây dựng tổ chức, lực lượng, nhất là đồng bào dân tộc tại chỗ, làm tốt công tác binh vận, xây dựng và phát động phong trào ở thị xã Buôn Ma Thuột, vùng nông thôn, trong các đồn điền... “Đồn điền CADA nơi có tổ chức vững và phong trào mạnh được chọn làm căn cứ chính”⁸ của Tỉnh.

Cũng như khắp cả nước, đến đầu tháng 8/1945, ở Đắk Lắk những yếu tố của thời kì tiền khởi nghĩa đã hình thành và bùng lên thành cao trào cách mạng giành độc lập khi có thời cơ. Đúng lúc đó, tin Nhật đầu hàng Đồng minh vô điều kiện (ngày 14/8/1945) được truyền đi khắp cả nước, làm bùng lên ngọn lửa cách mạng chưa từng thấy trong lịch sử dân tộc.

Tại Đắk Lắk, mặc dù chưa nhận được lệnh Tổng khởi nghĩa từ Tổng bộ Việt Minh, nhưng căn cứ vào thông tin và diễn biến tình hình, ngày 14/8/1945 Ban lãnh đạo lâm thời Tỉnh họp và nhận thấy điều kiện khởi nghĩa giành chính quyền đã chín muồi và gấp rút chuẩn bị lực lượng.

Sau khi nhận được lệnh Tổng khởi nghĩa của Tổng bộ Việt Minh ngày 16/8. Ban lãnh đạo lâm thời của Tỉnh đã quyết định khởi nghĩa ở đồn điền CADA, mở màn cho Tổng khởi nghĩa trong tỉnh. Ngày 17/8, khởi nghĩa thành công ở đồn điền CADA. Đồng chí Phan Kiệm thay mặt Ủy ban lâm thời Tỉnh đọc lệnh Tổng khởi nghĩa của Tổng bộ Việt Minh, giao nhiệm vụ cho công nhân đồn điền CADA làm nòng cốt trong việc giành chính quyền các nơi trong Tỉnh.

---

⁷ Lịch sử phong trào Công nhân và Công đoàn Tỉnh Đắk Lắk trang 70,72,73

⁸ Lịch sử phong trào Công nhân và Công đoàn Tỉnh Đắk Lắk trang 74

Ngày 19/8/1945, đoàn cán bộ tăng cường cho Đắk Lắk lên tới đồn điền CADA. Ngay đêm hôm đó, tại số nhà 57 đường Lý Thường Kiệt – thị xã Buôn Ma Thuột, Ban lãnh đạo lâm thời của Tỉnh cùng với Tỉnh bộ Việt Minh đã triệu tập Hội nghị khẩn cấp, quyết định thành lập Ủy ban khởi nghĩa của tỉnh được đồng chí Phan Kiệm làm trưởng ban. Hội nghị quyết định phát động quần chúng nhân dân chuẩn bị cướp chính quyền ở Thị xã và làm thất bại âm mưu mít tinh cải tổ chính quyền của địch vào sáng 20 tháng 8. Trên thực tế, từ ngày 20/8/1945 chính quyền tay sai của Nhật ở Đắk Lắk đã hoàn toàn bị tê liệt.

Ngày 20/8/1945, một phái đoàn của Tỉnh bộ Việt Minh Đắk Lắk đến trại lính Nhật đưa yêu sách đòi quân Nhật không được can thiệp vào công việc nội bộ của người Việt Nam, ngược lại, Tỉnh bộ Việt Minh sẽ cung cấp lương thực, thực phẩm cho quân đội Nhật cho đến khi họ rút khỏi Đắk Lắk. Quân Nhật đã chấp thuận mọi đề nghị của ta, nhờ vậy ta đã cô lập được quân đội Nhật, phân hóa được chính quyền bù nhìn, tạo điều kiện cho cuộc khởi nghĩa ở Đắk Lắk nhanh chóng thắng lợi, đỡ tổn xương máu của đồng bào nhân dân

Ngày 22/8/1945, Ban lãnh đạo lâm thời, Tỉnh bộ Việt Minh và Ủy ban khởi nghĩa cùng đoàn cán bộ tăng cường cho Đắk Lắk họp Hội nghị mở rộng. Hội nghị đã quyết định: “Khởi nghĩa giành chính quyền ở thị xã vào ngày 24/8/1945; thành lập Ủy ban nhân dân cách mạng lâm thời tỉnh”⁹. Ngày 23/8, truyền đơn của Việt Minh xuất hiện ở thị xã Buôn Ma Thuột kêu gọi quần chúng tham gia cướp chính quyền. 15h ngày 24/8/1945, cuộc mít tinh giành chính quyền được tổ chức trọng thể tại sân vận động thị xã Buôn Ma Thuột, chính quyền cách mạng ra mắt nhân dân. Những ngày tiếp theo, các huyện, tổng đến các buôn làng trên địa bàn tỉnh đều tiến hành xóa bỏ chính quyền cũ, thành lập Ủy ban nhân dân cách mạng.

Cuộc Tổng khởi nghĩa giành chính quyền ở Đắk Lắk đã giành thắng lợi, đó là kết quả tổng hợp của nhiều nguyên nhân, trong đó sự lãnh đạo của Đảng, mà ở đây trực tiếp là các tổ chức cơ sở Đảng, các đảng viên cộng sản kiên trung thoát khỏi nhà tù Buôn Ma Thuột về với phong trào cách mạng, với quần chúng nhân dân là nhân tố có ý nghĩa quyết định thắng lợi của Cách mạng Tháng tám 1945 ở Đắk Lắk. Điều đó càng minh chứng một điều: “Đường lối cách mạng của Đảng

---

⁹Lịch sử Đảng bộ Tỉnh Đắk Lắk 1930-1945, tr114

hết sức đúng đắn và uy tín, ảnh hưởng của Đảng trong đồng bào các dân tộc vô cùng to lớn”¹⁰

---

¹⁰ Lịch sử Đảng bộ Tỉnh Đắk Lắk trang 135